

EDİRNE BABA DEMİRTAŞ (TİMURTAŞ) MAHALLESİ GELENEKSEL KONUTLARI: MİMARİ ÖZELLİKLERİ, POTANSİYELLERİ VE SORUNLARI

Arif MISIRLI¹, Esin BENİAN²

^{1,2}Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Edirne, Türkiye
esinbenian@yahoo.com.tr

Özet: Edirne'nin Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra, yerleşmenin yoğun olduğu Kaleiçi bölgesi dışında yeni mahalleler oluşturulmaya başlanmıştır. Dönemin ileri gelenleri tarafından kurulan bu mahallelerden biri de Baba Demirtaş Mahallesi'dir. Kentsel sit sınırları içerisindeki mahalle, Edirne kent merkezinin ve Kaleiçi'nin yakınında konumlanmakta; dünya mirası Selimiye Camii ve Külliyesi'nin de geçiş ve etkileşim bölgesi sınırlarında yer almaktadır. Organik dokuya sahip mahalle, konumu dışında, Osmanlı dönemi kale dışı yerleşmelerine örnek teşkil etmesi ve bünyesinde anıtsal nitelikli tarihi yapılar ile geleneksel konutları barındırması açısından da önem taşımaktadır. Ancak zamanla kentleşme, trafik, kullanıcı değişmesi, bilinçsiz kullanım, denetimsiz yapılaşma gibi faktörler dokunun bozulmasına ve geleneksel konutların azalmasına neden olmuştur. Oysaki kültürel kimliği sergilemek adına geleneksel dokuların ve konutların korunarak günlük yaşama katılmaları sağlanabilir. Özellikle Selimiye Camii ve Külliyesi gibi dünya mirası bir yapının yaşatılması ve sergilenmesinde çevresiyle birlikte ele alınmış olduğu göz önünde bulundurulduğunda, mahalledeki tarihi ve geleneksel yapılar da önem kazanmaktadır. Mahallenin ve mevcut geleneksel konutların önemine dikkat çekmek üzere hazırlanan bu çalışmada, mahalle sınırları içinde bulunan geleneksel konutların mimari özellikleri incelenmiş; potansiyelleri ve sorunları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Baba Demirtaş Mahallesi, geleneksel konut mimarisi.

The Traditional Houses of Edirne Baba Demirtaş (Timurtaş) District: Its Architectural Characteristics, Potentials and Problems

Abstract: After the conquest of Edirne by the Ottomans, new districts have been established around the Kaleiçi district where settlement was heavily populated. One of the districts set up by the notables of the era is Baba Demirtaş district. This district which is within the urban conservation boundaries, is located within the vicinity of Edirne town center and Kaleiçi district and stands in the boundaries of transition and interaction zones of world heritage Selimiye Mosque Complex. With its organic structure, in addition to its location, it is important because it is an example of a settlement outside the fortress in the Ottoman period and hosts monumental historical buildings and traditional houses. In the course of time, factors such as urbanization, traffic, change of users, unconscious utilization and uncontrolled structuring has resulted in the deterioration of structure and decline in the number of traditional houses. Yet, in order to exhibit cultural identity, reservation of traditional structures and houses should be integrated into daily life. When exhibition and perpetuation of a world heritage such as the Selimiye Mosque Complex is considered with its surroundings, traditional and historical buildings in the district become increasingly important. This study which has been conducted to call attention to the district and its existing traditional houses, reviews the architectural properties of the district and its traditional houses and determines its potentials and problems.

Keywords: Edirne, Baba Demirtaş District, traditional dwelling architecture.

GİRİŞ

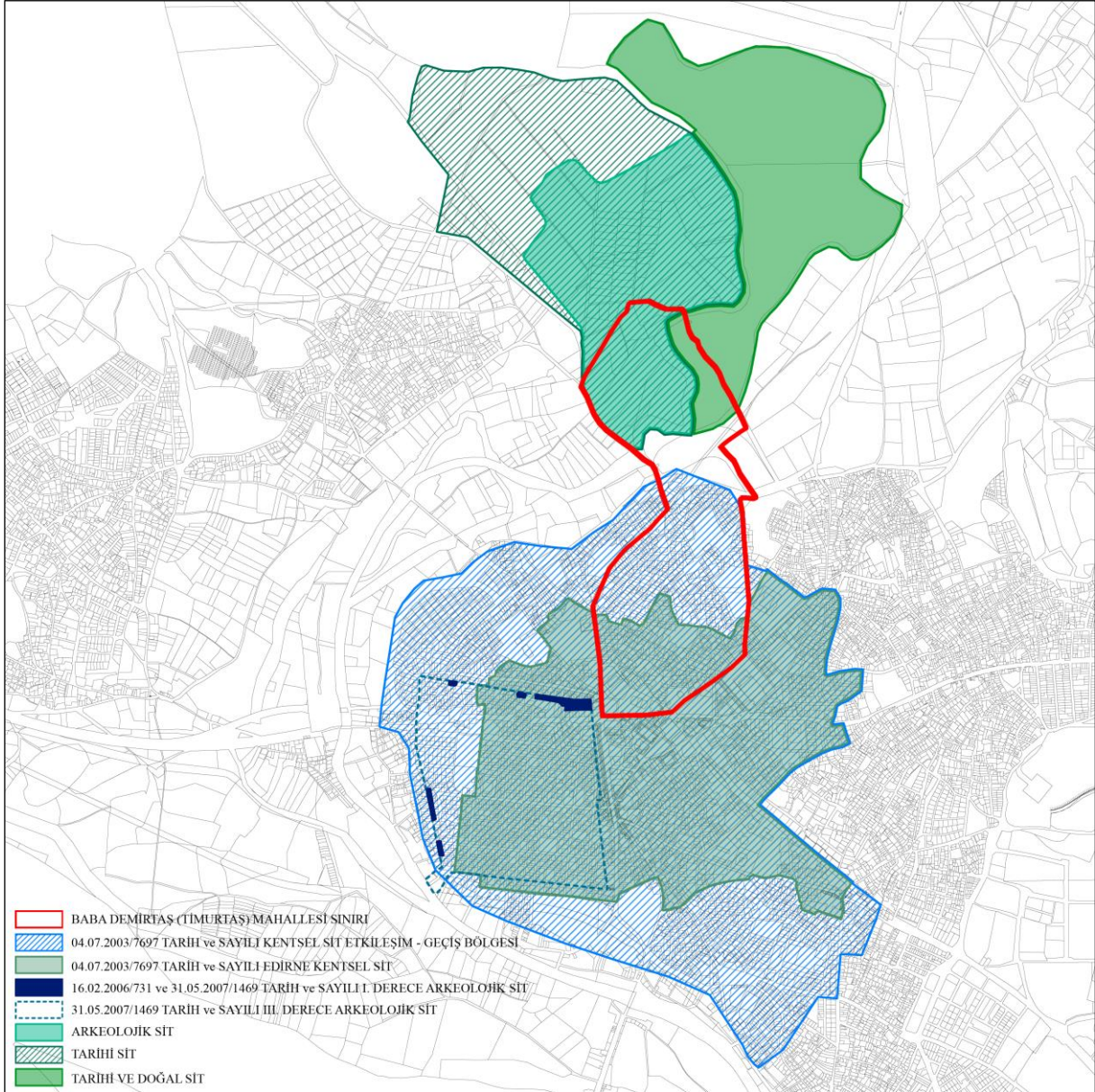
Fiziksel ve toplumsal çevrelerin süreç içerisindeki gelişim ve değişimi, farklı yaşam biçimlerinin; hatta yeni mimari üslupların oluşumunda rol oynamaktadır. Oluşan her mimarlık üslubu, ait olduğu dönemin ve toplumun özelliklerini yansıtmaya açıktır. Bu açıdan büyük önem taşımaktadır.

Mimarlıkta en fazla ürün verilen tasarım alanı, konutlardır. Toplumun oluşturduğu bireylerin barınma ihtiyacını karşılamak üzere tasarlanan konutların biçimlenişine dikkat edildiğinde dönemlerinin, ait oldukları toplumların yaşam şeklinin, buldukları bölgelerin ve yer aldıkları çevrelerin belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Bu bağlamda, geleneksel konutlar da ait oldukları dönemin mimari anlayışını,

malzeme ve tekniklerini; toplumların da sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısını yansıtan öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 20. yüzyılda hız kazanan endüstrileşmeye bağlı olarak modernleşme, küreselleşme, kentleşme gibi faktörlerin yanı sıra toplumların yaşam biçimlerinin ve beğenilerinin değişmesi, trafiğin yoğunlaşması, kullanıcı değişimi, bilinçsiz kullanım ve denetimsiz yapılaşma vb. bir takım faktörler geleneksel konutların azalmasına, tarihi dokuların da bozulmasına neden olmuştur. Oysaki gelişim ve değişimlerin paralelinde, kültürel kimliği sergilemek adına, geçmişin günümüz izleri olan geleneksel dokuların ve konutların korunarak günlük yaşama katılmalarını sağlamak mümkündür.

Bu çalışmada, Edirne Baba Demirtaş Mahallesi geleneksel konutları ele alınmıştır. Konutların seçiminde, içinde buldukları mahallenin konumu büyük rol oynamıştır. Söz konusu mahallenin çalışma alanı olarak tercih edilmesinde, güney bölümünün kentsel sit; yapılaşma olmayan kuzey bölümünün ise tarihi, arkeolojik, tarihi ve doğal sit sınırları içerisinde yer alması (Şekil 1) yanı sıra Osmanlı dönemi kale dışı yerleşmelerine örnek teşkil etmesi, kent merkezinin ve Kaleiçi'nin yakınında konumlanması,

dünya mirası Selimiye Camii ve Külliyesi'nin geçiş ve etkileşim bölgesi sınırlarında bulunması, bünyesinde geleneksel konutların yanı sıra anıtsal nitelikli tarihi yapıları da barındırması etken olmuştur. Mahallenin ve mahalle sınırları içerisindeki mevcut geleneksel konutların önemine dikkat çekmek üzere hazırlanan çalışmada, geleneksel konutların mimari özellikleri incelenmiş; potansiyelleri ve sorunları tespit edilmiştir.

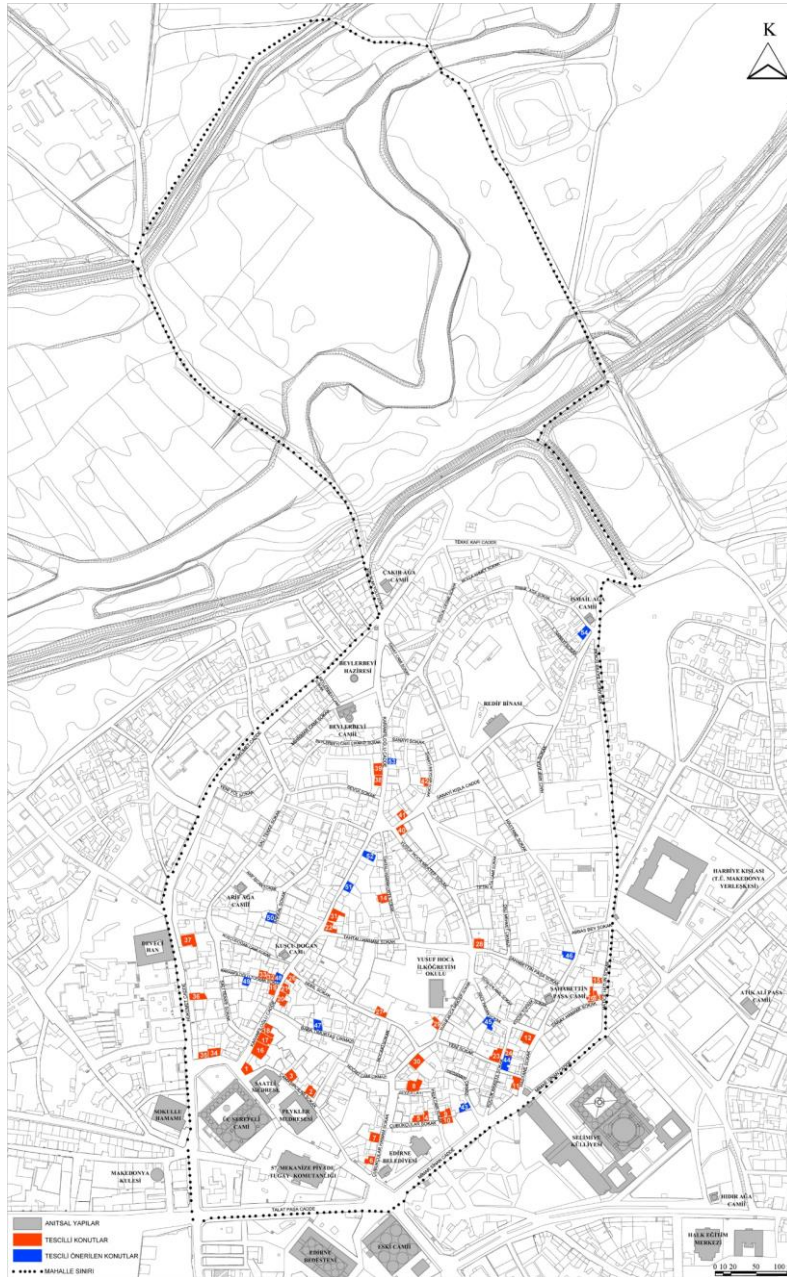
Şekil 1. Baba Demirtaş Mahallesi'nin Konumu ve Sit Sınırları (Edirne Kentsel Sit ve Etkileşim Geçiş Bölgesi 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı ile 1/1000 Ölçekli Revizyon ve İlave Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Notları'nda ayrı olarak bulunan haritalardan birleştirilerek yeniden hazırlanmıştır)

BABA DEMİRTAŞ (TİMURTAŞ) MAHALLESİ: TARİHÇESİ, KONUMU VE DOKU ÖZELLİKLERİ

Edirne'nin Osmanlıların hakimiyetine girmesinden sonra, yerleşmenin yoğun olduğu Kaleiçi bölgesi dışında yeni mahalleler oluşturulmaya başlanmıştır (Darkot, 1993). Organik dokuya sahip Baba Demirtaş Mahallesi de kale dışı bölgesinde kurulan mahallelerden biridir. Günümüzde Baba Demirtaş Mahallesi, 15. yüzyılda kurucularının isimlerine veya meslek gruplarına göre adlandırılmış olan (Baba Timurtaş Mahallesi, Arif Ağa Mahallesi, Havacı/Hocacı Mahallesi, Kurtçu/Kuşçu Doğan Mahallesi, Beylerbeyi Sinan Bey İmaret Mahallesi, Şahabettin Paşa Mahallesi, Fazlullah Paşa Mahallesi, Tarakçı Mahallesi, Kiremitçi Halil Mahallesi) birçok

mahalleyi bünyesinde toplamış (Kazancıgil, 1999) olup bünyesindeki mahalle isimlerini de sokak adları olarak devam ettirmektedir. Mahalle kurucularının yaşadıkları dönemler dikkate alındığında, Baba Demirtaş Mahallesi'nin 15. yüzyılın başlarında kurulmaya başlandığı; özellikle Sultan II. Murad döneminde geliştirildiği ileri sürülebilir.

Baba Demirtaş Mahallesi, Edirne kent merkezine yakın konumda, tarihi kent dokusu içinde yer almaktadır. Üç Şerefeli Camii'nin de içinde yer aldığı mahalle, Eski Cami'nin kuzeyinde, Selimiye Camii ve Külliyesi'nin kuzeybatısında konumlanmaktadır (Şekil 2). Mahallenin bir bölümü (güneyi), Selimiye Camii Külliyesi UNESCO Dünya Mirası Edirne Alan Yönetim Başkanlığı'na belirlenen geçiş ve etkileşim bölgesinde bulunmaktadır.

Şekil 2. Baba Demirtaş Mahallesi Sınırları ve Mahalledeki Yapılaşma Durumu

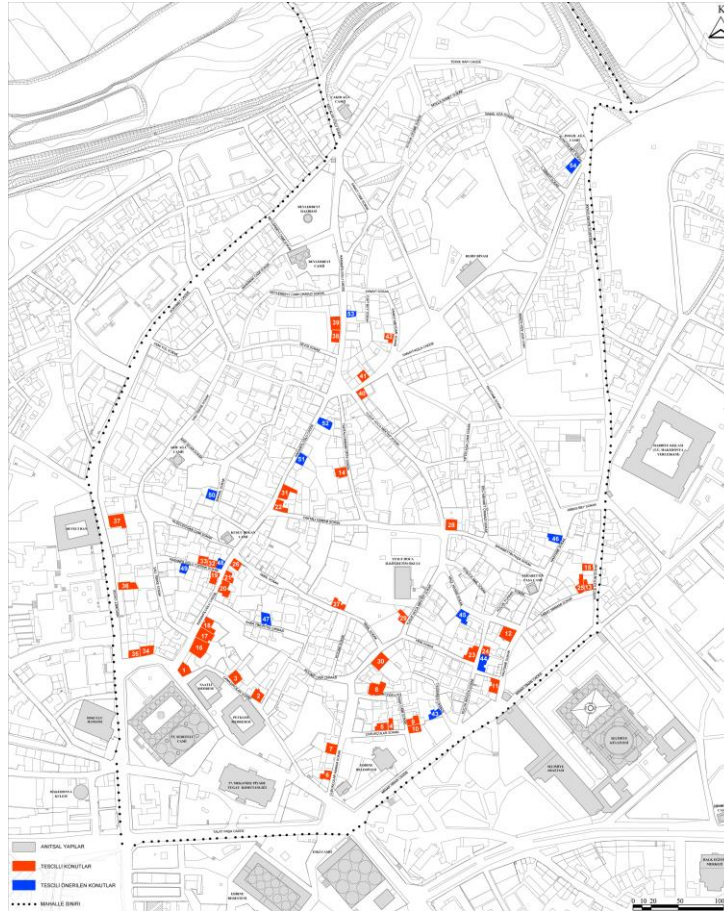
Mahallenin kuzey yarısını, yeşil alan ve Eski Saray'ın bir bölümü oluşturmaktadır (Şekil 2). Yapılaşmanın yoğun olduğu güney yarısını ise kuzeyde, Tekke Kapı Caddesi; doğuda ve kuzeydoğuda, Hükümet Caddesi; güneyde, Talat Paşa Caddesi; güneybatıda, Mimar Sinan Caddesi; batıda da Hatice Hatun Sokak ve Kırılgaç Bayırı Sokak çevrelemektedir.

Mahalle sınırları içerisinde, geleneksel konutlar haricinde, Osmanlı Dönemi'ne ait 7 cami (Kuşçu Doğan Camii, Şahabettin Paşa Camii, İsmail Ağa Camii, Arif Ağa Camii, Beylerbeyi Camii, Üç Şerefeli Cami, Çakırağa Camii), 2 medrese (Saatli Medrese, Peykler Medresesi), 10 çeşme (Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi, Yusuf Hoca Çeşmesi, Ömer Efendizade Çeşmesi, Çamaşırcılar Sokak Çeşmesi, Muhammet İbn-i Ahmet Çeşmesi, Hacı Yusuf Çeşmesi, Saraçhane (Sinan Ağa) Çeşmesi, Beylerbeyi (Kuru) Çeşmesi, Karanfiloğlu Çeşmesi, Soğuk Çeşme), 2 askeri yapı (Daire-i Müşir/Tümen Karargahı -günümüzde 54. Mekanize Piyade Tugay Komutanlığı- ve Redif Dairesi), 1 eğitim binası (Yusuf Hoca İlköğretim Okulu), 1901 tarihli Belediye Binası ve Cumhuriyet Dönemi'ne ait Sağlık İşleri Binası gibi tarihi özellikler taşıyan farklı tipte yapılar da mevcuttur.

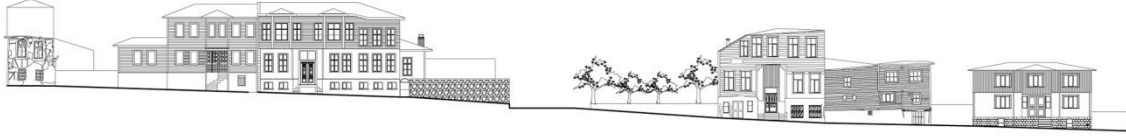
Yapılan incelemelerde, organik dokuya sahip olduğu görülen mahallede, eğri (Küçük Toprak Sokak, Süslü Kamil Sokak, Salı Tekke Sokak vb.) ya da düz (Çubukçular Sokak, Yeni Sokak, Hocaki Sokak gibi) sokakların yanı sıra çıkmaz sokakların da (Baba Timurtaş Çıkmazı, Değirmen Çıkmazı, Hocaki Camii Çıkmazı ve Deli Mehmet Çıkmazı) bulunduğu; ancak düz sokakların yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sokaklarda yükselme, alçalma, daralma ve genişlemelerin varlığı da söz konusudur.

BABA DEMİRTAŞ (TİMURTAŞ) MAHALLESİ GELENEKSEL KONUTLARININ MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Mahalle sınırları içerisinde, yapılaşmanın yoğun olduğu güney bölümde, geleneksel özelliklere sahip 54 konut belirlenmiş olmakla birlikte bunlardan 42'sinin tescilli olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3). Günümüze ulaşan geleneksel konutların çoğunlukla Karanfiloğlu Caddesi (Şekil 4), Çubukçular Sokak ve Feyzullah Paşa Camii Sokak'ta konumlandığı; sözü edilen sokaklar haricinde ise dağınık olarak yer aldıkları belirlenmiştir. Ayrıca sokak üzerinde bitişik nizam ve bahçe içinde ayrık nizam olmak üzere iki farklı şekilde konumlandıkları; bitişik nizam yapıların arka bahçelerinin de mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3. Baba Demirtaş Mahallesi Güney Bölümü (Yapılaşmanın Yoğun Olduğu Bölüm): Sokaklar, Anıtsal Yapılar, Tescilli ve Tescili Önerilen Geleneksel Konutlar

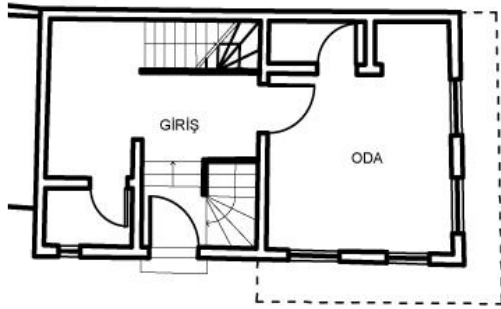
Şekil 4. Karanfiloğlu Caddesi Silüeti (Soldan Sağa 26-21-20-18-17-16 No'lu Konutlar)
(T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Arşivi)

Aşağıda, alan içerisindeki geleneksel konutların mimari özelliklerinin incelenmesinde plan, cephe ve taşıyıcı sistem özellikleri ele alınmıştır.

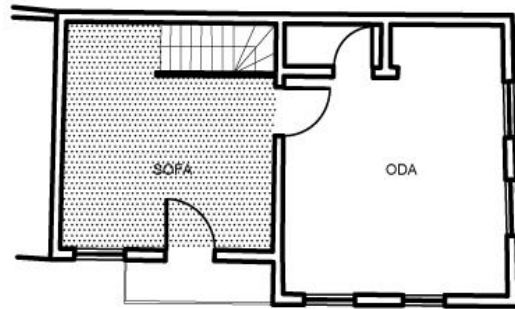
Plan Özellikleri: Baba Demirtaş Mahallesi'nde yer alan konutların plan şemasının belirlenmesinde en etkin rol oynayan mekân öğeleri, odalar ve sofadır. Geleneksel Türk konutunun biçimlenmesinde de bu iki öge dikkate alındığında, mahalledeki geleneksel konutların geleneksel Türk evinin "iç sofalı plan" tipi özelliklerini yansıttıkları görülmektedir. Bu çalışmada konutlar -plan tipolojisi açısından- sofalar ve cihannümler dikkate alınarak incelenmiş; sofalar da -sofanın konumu göz önünde bulundurularak- sofa yanda ve sofa ortada olmak üzere 2 gruba ayrılmıştır. Ancak ele alınan 54 konuttan 41'inin plan

özellikleri incelenememiş; diğerlerine girilememiştir. Günümüzde ticari amaçla kullanılmakta olan 11 No'lu yapının da geçirdiği onarımlar sonrasında özgün plan özelliklerini kaybettiği belirlenmiştir. Aşağıda, sayfa sayısının sınırlı olması nedeniyle, tüm konutların plan çizimlerine yer verilememiş; örnekleme ikişer konut planı ile sınırlı tutulmuştur.

Sofa yanda: Bu plan tipinde sofa, tek yönden bir ya da birkaç oda ile çevrilidir. İncelenen 41 konutun 10'unda (6, 10, 15, 17, 25, 26, 32, 35, 48 ve 53 No'lu konutlar) sofanın yanda yer aldığı tespit edilmiş; ancak aşağıda iki konut planı üzerinden örneklenmiştir (Şekil 5).

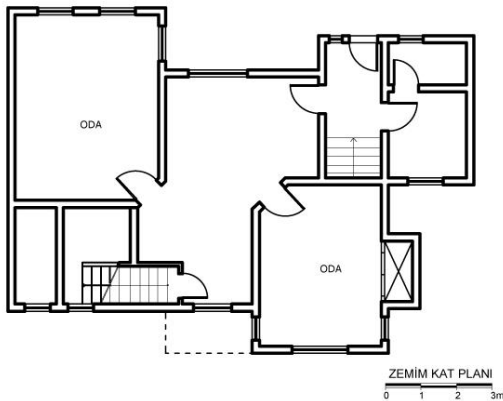

ZEMİN KAT PLANI
0 1 2 3m

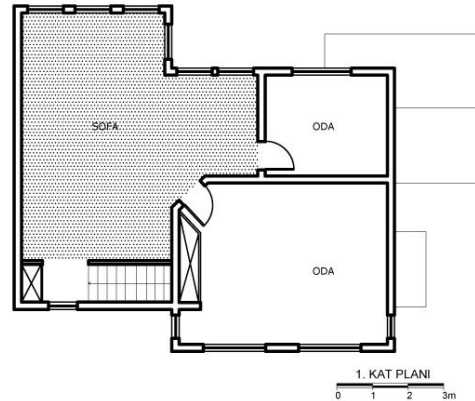

1. KAT PLANI
0 1 2 3m

26 No'lu Konut Planları

ZEMİN KAT PLANI
0 1 2 3m

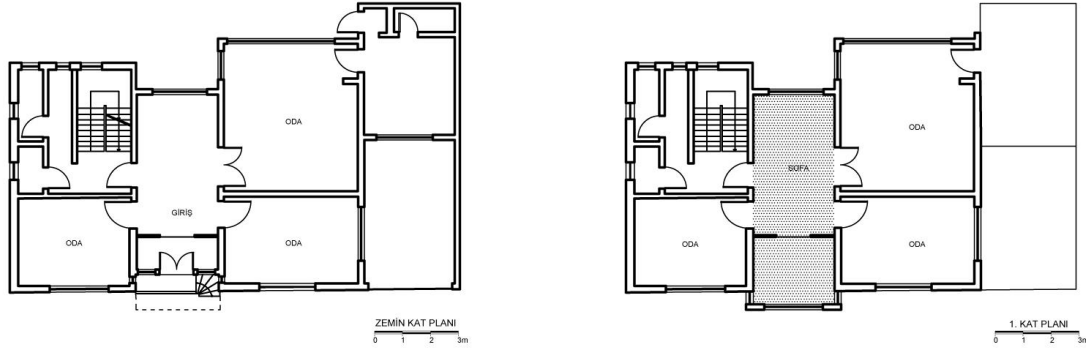
1. KAT PLANI
0 1 2 3m

17 No'lu Konut Planları

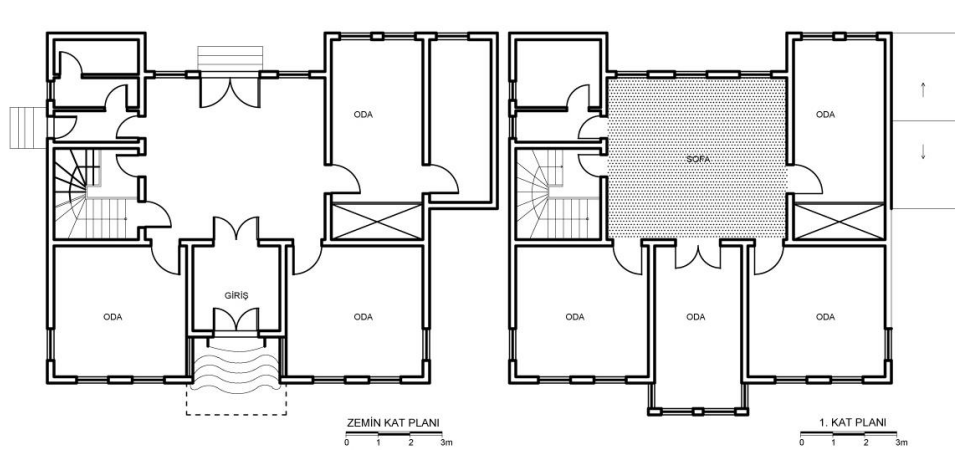
Şekil 5. Yan Sofalı Konut Örnekleri (Mısırlı, 2014)

Sofa ortada: Bu plan tipinde sofa, iki ya da üç yönden odalarla çevrilidir. İncelenen 41 konutun 27'sinde (1, 3, 4, 5, 8, 9, 12, 13, 16, 18, 19, 20, 21,

22, 23, 28, 31, 33, 37, 38, 39, 40, 42, 47, 49, 50 ve 51 No'lu konutlar) sofanın ortada yer aldığı tespit edilmiştir (Şekil 6).

16 No'lu Konut Planları

3 No'lu Konut Planları

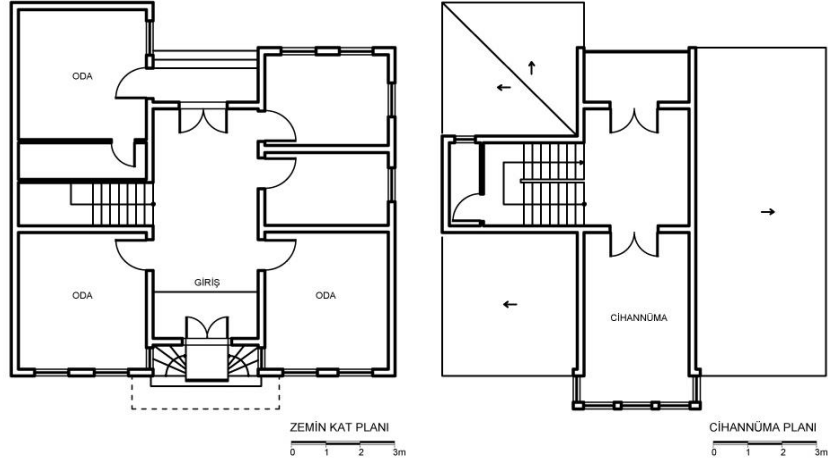
Şekil 6. Orta Sofalı Konut Örnekleri (Mısırlı, 2014)

Cihannümalı: Bu plan tipinde zemin kat üzerinde tek mekândan oluşan cihannüma yer almaktadır. İncelenen 41 konuttan sadece 3'ünün (2, 7 ve 34 No'lu konutlar) cihannümalı olduğu tespit edilmiştir (Şekil 7).

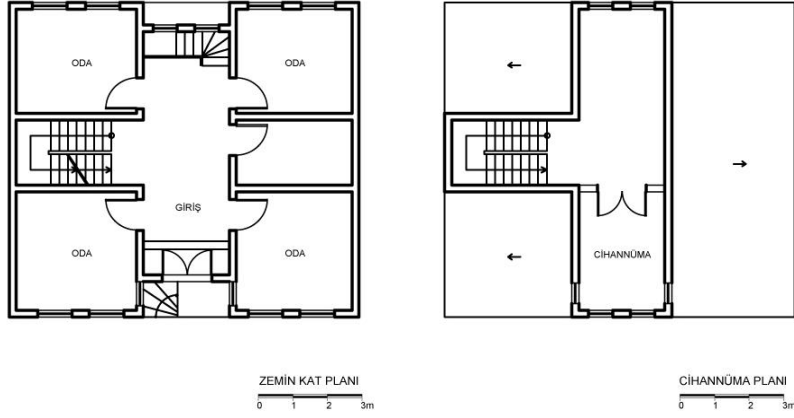
İncelenen konutlarda sofaların genellikle dikine dikdörtgen; odaların ise kareye yakın dikdörtgen plana sahip oldukları görülmektedir. Sofaların işlev değişikliğine uğramalarına rağmen odalar ile servis mekanları arasında geçiş mekanı niteliği taşıdığı; odaların ise özgün kullanımlarını kaybettikleri söylenebilir. Çift ya da yanda tek çıkmalı cephe düzeyine sahip yapılarda, çıkmalar odaların genişletilmesiyle elde edilmiş; odaların genişliğine göre pencereler de tekli veya ikili düzende yerleştirilmiştir. İç mekan mimari elemanı olarak bazı odalarda sadece dolapların yer aldığı tespit edilmiştir. Odaların tavanlarında -özellikle ortada- yer alan ahşap profilli süslemeler, duvarlarında da kalem işi bezemeler ve resimler dikkat çekmektedir.

Sınıflandırmada etken olan cihannüma ise genellikle birinci ya da ikinci kat üzerinde, yapının sokağa ya da avluya bakan cephesinde konumlanmış olup üç yanı penceresidir. Cihannümaların manzaraya sahip en özel mekan olduğu söylenebilir. Fakat günümüzde özgün işlevlerini yitirdikleri görülmektedir.

Sofa ve cihannüma haricinde, konutlar tek katlı ve iki katlı olmak üzere de gruplandırılabilir. İki katlı konut planlarında merdivenin konumunun etkin rol oynadığı söylenebilir. Merdivenler sofada, iki oda arasında ya da oda sırası sonunda olmak üzere üç farklı şekilde uygulanmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte formuna göre bir değerlendirme yapıldığında I, L ve U forma sahip merdivenler mevcuttur (Şekil 8, 9, 10). Bodruma ulaştıran merdivenler taş iken üst katlara ulaştıran merdivenler ahşaptır. Merdiven altı boş bırakıldığı gibi bazı konutlarda kapatılmış ve depo olarak işlevlendirilmiştir. Merdiven korkulukları ahşap malzemeden yapılmıştır. Bazı korkuluklarda ahşap oyma tekniklerine ve süslemelere de rastlanmaktadır.

2 No'lu Konut Planları

7 No'lu Konut Planları

Şekil 7. Cihannümalı Konut Örnekleri (Mısırlı, 2014)

Şekil 8. I Formda Merdiven
(47 No'lu Konut)*Şekil 9. L Formda Merdiven
(15 No'lu Konut)Şekil 10. U Formda Merdiven
(28 No'lu Konut)

Tipoloji açısından etkin rol oynamamakla birlikte servis mekânları olan mutfak, tuvalet ve banyonun birçok yapıda özgünlüğünü kaybettiği; ancak birkaç

yapıda orijinal örneklerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu mekânlara ait ocak, mermer kurna, hela taşı gibi özgün mimari elemanlara nadir olarak rastlanmıştır (Şekil 11, 12, 13).

Şekil 11. Ocak
(18 No'lu Konut)

Şekil 12. Tuvalet ve Hela
Taşı
(19 No'lu Konut)

Şekil 13. Mermer Kurna
(18 No'lu Konut)

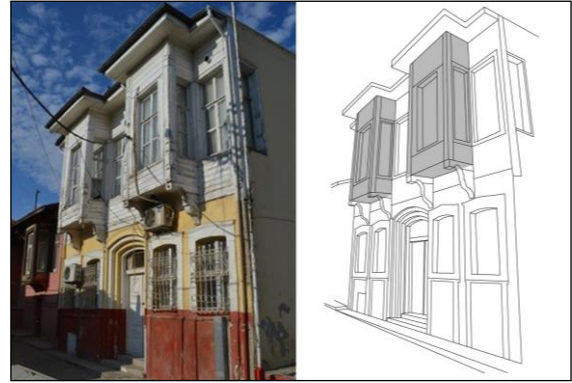
Cephe Özellikleri: Mahalle içindeki geleneksel konutların cephe karakterini belirleyen en önemli unsur çıkmalardır. Bununla birlikte girişler, pencere-ler, giriş kapıları, yatay silmeler ve köşe dikmeleri, çıkma altı elemanları, çatı biçimlenişi ve saçaklar da cephe karakterinin oluşumunu sağlayan diğer elemanlardır. Konutlar cephe özellikleri açısından çıkmalı, çıkmaz, cihannümal ve köşe yapılar olmak üzere 4 grupta incelenmiştir. İnceleme sonucunda 54 konuttan 26'sının çıkmalı (3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 25, 28, 31, 32, 33, 40, 41, 42, 47, 49 ve 52 No'lu konutlar), 22'sinin (14, 18, 19, 23, 24, 27, 29, 30, 35, 36, 37, 38, 39, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 51, 53 ve 54 No'lu konutlar) çıkmaz,

3'ünün (2, 7 ve 34 No'lu konutlar) cihannümal, 3'ünün de (1, 12 ve 26 No'lu konutlar) köşe yapı olduğu tespit edilmiştir.

Cephede çıkması bulunan konutlar çıkma sayısına, formuna ve konumuna göre alt kategorilere ayrıldığında, 12'sinin tek (3, 6, 9, 16, 17, 21, 32, 33, 41, 42, 49 ve 52 No'lu konutlar) (Şekil 14), 9'unun (5, 10, 11, 20, 22, 28, 31, 40 ve 47 No'lu konutlar) çift (Şekil 15), 2'sinin (13 ve 15 No'lu konutlar) testere (Şekil 16), 3'ünün de (4, 8 ve 25 No'lu konutlar) tüm kat çıkmalı (Şekil 17) olduğu belirlenmiştir. Çıkmalı konutların genellikle iki kattan oluştuğu görülmektedir.

Şekil 14. Tek Çıkmalı (3 No'lu Konut)

Şekil 15. Çift Çıkmalı (10 No'lu Konut)

Şekil 16. Testere Çıkmalı (13 No'lu Konut)

Şekil 17. Tüm Kat Çıkmalı (25 No'lu Konut)

Çıkmasız yapılar, tek veya iki katlıdır. Sadece 36 No'lu konut çıkmasız (Şekil 18) olup üç katlı inşa edilmiştir. Bu tipteki yapılarda tüm cephenin aynı düşey düzlemde olduğu ya da girişin girintide yer aldığı görülmektedir.

Şekil 18. Çıkmasız (36 No'lu Konut)

Mahallede zemin kat üzerinde orta çıkmalı/cihannümalı konutlar (2, 7 ve 34 No'lu konutlar) (Şekil 19) da mevcuttur. Bodrum katın da mevcut olduğu bu tip konutlarda basamaklarla yükseltilmiş girişler dikkat çekmektedir. Köşe yapıların ise iki cephesinde de farklı tipte çıkmalar görülmektedir.

Şekil 19. Cihannümalı (34 No'lu Konut)

Çıkmalar dışında geleneksel konutlarda dikkat çeken ikinci öge, girişlerdir. Yapıların 41'ine giriş doğrudan sokaktan, 4'üne (13, 15, 19 ve 29 No'lu konutlar) bahçeden, 8'ine (5, 12, 20, 21, 23, 28, 44 ve 54 No'lu konutlar) ise hem doğrudan sokaktan hem de bahçeden sağlanmaktadır. Doğrudan sokaktan sağlanan girişler, 31 konutta niş içinde; 19 konutta nişsiz

(Şekil 20) olmak üzere iki tiptedir. Bahçeden geçerek ulaşılan 4 yapının da girişi nişsizdir. Niş içindeki girişlerde ise merdivenlerin formu, bir yandan (Şekil 21), iki yandan (Şekil 22) ve önden (Şekil 23) olmak üzere üç farklı tiptedir.

Şekil 20. Nişsiz
(1 No'lu Konut)

Şekil 21. Merdiven Bir
Yandan
(22 No'lu Konut)

Şekil 22. Merdiven İki
Yandan
(2 No'lu Konut)

Şekil 23. Merdiven
Önden
(3 No'lu Konut)

Özgün giriş kapıları ahşaptır. Tek kanatlı (Şekil 24), çift kanatlı (Şekil 25), çift kanatlı+tepe pencereli (Şekil 21, 22, 23), çift kanatlı+iki yanı pencereli (Şekil 26), çift kanatlı+iki yanı pencereli+tepe pencereli

(Şekil 27) olarak 5 farklı tipte örnekleri bulunmaktadır. Ancak süreç içerisinde bazı konutlarda özgün ahşap kapıların metal kapılar olarak değiştirildiği; bu nedenle sayılı orijinal örneğin günümüze ulaştığı söylenbilir.

Şekil 24. Tek Kanatlı
(15 No'lu Konut)

Şekil 25. Çift Kanatlı
(47 No'lu Konut)

Şekil 26. Çift Kanatlı+İki
Yanı Pencere (16 No'lu Konut)

Şekil 27. Çift Kanatlı+ İki
Yanı Pencere+Tepe Pen-
cere (5 No'lu Konut)

Pencereler ise tekli (Şekil 28), ikili (Şekil 29), üçlü (Şekil 30) ve beşli (Şekil 31) düzendedir. Bununla birlikte birden fazla pencere düzenine sahip konutların varlığı da söz konusudur. Tekli düzendeki pencereler kare veya 1×2 oranında dikine dikdört-

gen; ikili, üçlü ve beşli düzenleri oluşturan pencereler ise 1×1.5 , 1×2 oranında dikine dikdörtgendir. Çift kanatlı ve giyotin pencere olarak tasarlanmışlardır. Kepenk ve parmaklık kullanımının yaygın olmadığı söylenebilir.

Şekil 28. Tekli Pencere
Düzeni
(22 No'lu Konut)

Şekil 29. İkili Pencere
Düzeni
(3 No'lu Konut)

Şekil 30. Üçlü Pencere
Düzeni
(5 No'lu Konut)

Şekil 31. Beşli Pencere
Düzeni
(15 No'lu Konut)

Ahşap karkas yapılar da karşılaşılan yatay silmeler, katlar arasında duvar boyunca devam eden düz bir ahşap eleman şeklindedir (Şekil 32). Ayrıca bodrum kat hizasında taş silmelere ve katlar arasında profilli

ahşap silmelere de rastlanmaktadır (Şekil 33). Cep-
helerdeki köşe dikmeleri genellikle sıvanmayıp
açıkta bırakılmıştır. Çıkmalar ahşap veya metal eli-
böğründelerle desteklenmiştir (Şekil 34, 35).

Şekil 32. Duvar boyunca devam eden düz ahşap ya-
tay silmeler ve ahşap köşe dikmeleri
(Solda 25 No'lu Konut, Sağda 13 No'lu Konut)

Şekil 33. Bodrum kat hizasında taş; katlar arası pro-
filli ve ahşap köşe dikmeleri
(12 No'lu Konut)

Şekil 34. Ahşap Eliböğünde Örnekleri
(Solda 22 No'lu Konut, Sağda 12 No'lu Konut)

Şekil 35. Metal Eliböğünde Örnekleri
(Solda 28 No'lu Konut, Sağda 3 No'lu Konut)

Taşıyıcı Sistem Özellikleri: Konutlardan bodrum+bir kat olanların genellikle yığma; bodrum+iki kat olanların ise bodrum katlarının yığma, üst katlarının ahşap karkas olarak inşa edildiği belirlenmiştir. Bu konutlarda, zemin katta ve üst katlarda mekanları bölen duvarlar ahşap karkas sistem olup araları tuğla ya da kerpiç malzeme ile doldurulmuş; üzerleri de sıvanmıştır. Sıvanın döküldüğü yerlerde, ara bölücü duvarlarda ve özellikle çıkma duvarlarında ahşap rabata kaplama gözlenmiştir.

Çatılar, kırma veya beşik çatı olup oturtma çatı sistemi ile çözülmüştür. Çatı örtüsü özgün hali ile alaturka kiremittendir. Değişmiş ya da müdahale görmüş olanlar marsilya tipi kiremit ile örtülmüştür.

Döşemeler, ahşap kirişlerin üzerine yerleştirilmiş ahşap rabitalardan oluşmaktadır. Konutların üst kat döşemesini taşıyan ahşap kirişler açıkta bırakıldığı gibi ahşap malzeme ile kaplananlar da mevcuttur.

Çıkmalı yapılardaki çıkmalar, buldukları katın ahşap kirişlerinin uzatılması ile taşınmış; ahşap ya da metal eliböğründeler ile de desteklenmiştir.

Konutlardaki merdivenlerden bodrum kata ulaştırıcılar, taş; üst katlara ulaştırıcılar, ahşap konstrüksiyon ile oluşturulmuştur.

SORUNLAR VE POTANSİYELLER

1950'li yıllarda anıtsal eserlerin görsel algılarını engelleyen sivil yapıların yıkılması ve 1960'lı yıllarda betonarme yapı uygulamalarının başlaması geleneksel doku karakterinin değişikliğe uğramasında etken olmuştur. Aşağıda, bu durumdan etkilenmekle birlikte günümüzde varlığını sürdürmeye çalışan Baba Demirtaş Mahallesi geleneksel konutlarının sorunlarına ve potansiyellerine değinilmektedir.

Sorunlar: Geleneksel konutların en önemli sorunlarından biri, atıl kalarak süreç içerisinde yıkılmaları; hatta yok olmalarıdır. Çalışma alanında da bakımsızlıktan harap olmuş, çok az izi kalmış; hatta geçmişteki varlığı, tescillenmiş boş parsellerden öğrenilen konutlar mevcuttur.

En önemli sorunlardan bir diğeri işlev değişikliğine uğramalarıdır ki söz konusu mahalle içerisinde işlev değişikliği sonucu orijinalliklerini yitirmiş yapılar karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kamu yapıları olarak yeniden işlevlendirilmiş olan konutların plan tiplerinin değişikliğe uğradığı, geleneksel dokuya uygun olmayan çeşitli eklere maruz kaldığı görülmektedir. Örneğin, yapılara giriş veya merdiven eklenmesi, mevcut birimlerin parçalanarak yeni bölümler kazanılmaya çalışılması sonucu yapı tipolojilerinde bozulmalar meydana gelmiştir. İşlev değişikliğine uğramamış konutlarda ise konfor problemleri özellikle plan tipinde değişimlere sebep olmuştur. Bu durumun orijinallik yitirilmesinde büyük rol oynadığı söylenebilir. Mimari elemanlarının yanı sıra cephelerde yer alan yağmur oluğu, klima, kablo, tabela vb. öğeler de cephelerin etkisini zayıflatmakta; görsel kirlilik yaratmaktadır.

Geleneksel konut cephelerinde gözlenen çatlaklar, derz boşalmaları, malzeme bozulmaları, zemin ve çatıdan kaynaklanan su problemleri yanı sıra değiştirilmiş, kaldırılmış veya eklenmiş çatı, baca, kapı ve pencere gibi elemanlar yapı ölçeğindeki sorunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca geleneksel konutların orijinalliklerini olumsuz etkileyen faktörler arasında da çatı kaplama malzemelerinin değiştirilmesi, ahşap elemanların boyanması, cephe elemanlarındaki malzeme ve biçim değişiklikleri sayılabilir.

Yapıların içinde ise bakımsızlık ve ilgisizlik nedeniyle uzun süreli doğal etkenlerin yarattığı tahribatlar, malzeme bozulmaları, tavan düzleminde oluşan sehim, zemin oturmaları, su yalıtımının yapılamamasından kaynaklanan bozulmalar, plan ve mekan bölünmeleri, mimari elemanların kaldırılması, eklenmesi veya değiştirilmesi gibi sorunlar görülmektedir.

Potansiyeller: Çalışma alanı içerisinde çok sayıda müstakil yapının bulunması ve bu yapıların insan boyutları ile uyumlu olması alanın kente nefes aldırmasında önem taşır. Geleneksel konutlar, anıtsal yapılar ve geleneksel özellik taşıyamamakla birlikte alan ile uyumlu müstakil konutlar, sokak silüetine

katkı sağlayan cepheleriyle çalışma alanı için potansiyel oluşturmaktadırlar.

Sayısı az olmakla birlikte özgünlüğünü korumuş konutların cepheleri yanı sıra detayları, geçmiş ile günümüz arasındaki kültürel bağı kurması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca orijinal cephe düzenine sahip geleneksel konutların kısmen geleneksel özelliğe sahip olan konutların geleneksel dokuya uygun onarılmasında ve yeni yapılaşma kriterlerini belirlemede de önem taşıdığı söylenebilir.

İncelenen geleneksel konutlar arasında yer alan ve 'Beyaz Ev' olarak adlandırılan yapının Bahailer tarafından kutsal mekan olarak kabul edilmesi ise bölgenin turist potansiyelini arttırmaktadır.

Baba Demirtaş Mahallesi geleneksel konutlarının çoğu özgün planları, cepheleri, mimari elemanları ve sahip oldukları kimlikleri ile gelecek kuşaklara iletilme potansiyeline sahiptir. Boş konutların korunması; hatta doğru şekilde işlevlendirilerek yaşatılması durumunda alanın değeri daha da artacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihi değerler açısından -anıt eserler hariç- oldukça ihmal edilmiş Edirne kenti, geleneksel konutlarını büyük ölçüde yitirmiştir. Buna rağmen günümüzdeki mevcut geleneksel konutların, Kaleiçi yerleşimi haricinde, bir kale dışı yerleşimi olan Baba Demirtaş Mahallesi'nde de varlıklarını sürdürmeye çalıştıkları görülmektedir.

Baba Demirtaş Mahallesi, Edirne'nin Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra kale dışında gelişen ilk mahallelerden biri olması, kentsel sit sınırları içinde yer alması ve Osmanlı dönemi cami gelişiminin evrelerini sergileyen yapılara yakın konumlanması açısından önem taşıdığı gibi düz, eğri ve çıkmaz sokakları ile organik dokuya sahip olması, Osmanlı dönemi kale dışı yerleşimlerinin özelliklerini sergilemesi ve ızgara planlı Kaleiçi yerleşiminden farklılık göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

Mahallenin özgün değerleri arasında yer alan geleneksel konutlar ile cami, medrese, çeşme gibi anıtsal yapılar mahalle sokaklarını zenginleştiren öğelerdir. Mahalle sokaklarının birçoğundan Selimiye Camii, Üç Şerefeli Cami ve Eski Cami gibi anıtsal yapılardan en az birinin görülmesi ise alanın görsel değerlerine büyük katkı sağlamakta; sokaklara da kendine özgü bir karakter kazandırmaktadır. Mahalle bünyesindeki geleneksel konutlar ise ahşap kaplamalı ya da sıvalı cepheleri, tek, çift, tüm kat ya da testere çıkmaları, niş içindeki girişleri, gösterişli giriş sahanlıkları ve uzunlamasına dikdörtgen pencere düzenleri ile dikkat çekmekte; plan ve cephe düzlemindeki çeşitlilik de mahallenin kendine özgü mimari niteliğini sergilemektedir. Özellikle Karanfiloğlu Caddesi'nde yer alan sıralı geleneksel konutlar

ve köşe konutlar alanın görsel değerlerini arttırmaktadır.

Tarihi dokuyu oluşturan geleneksel konutlar ait oldukları dönemin mimari, sosyal ve kültürel değerlerini yansıtan öğeler arasında sayılabilir. Mahalle içerisindeki geleneksel konutların da özgün karakterleri ve sahip oldukları kimlikleri ile döneminin özelliklerini yansıttıkları söylenebilir. Nitekim günümüzde kentleşmeyle gelen hızlı değişim sonucu birbirine benzer nitelikte ve görünümde yapıların çoğalması, kültürel kimliğin zedelenmesine ve dokunun bozulmaya başlamasına neden olmuştur. Oysaki Akın'ın da belirttiği gibi, geleneksel dokuyu oluşturan tarihi konutlar, geçmişin tanıkları olarak bulunduğu çevreye özgün bir boyut katmaktadırlar (Akın, 1988).

Geçmişin izleri ya da geçmişin günümüz sunumları olarak kabul edebileceğimiz geleneksel konutların yaşamın içine alınarak korunmaları gerekliliği kültürel sürekliliğin sağlanabilmesi, yöresel ve geleneksel mimarinin geleceğe aktarılabilmesi, yeni nesillerin tarihi doku içerisinde gezerken ya da geleneksel konutları izlerken geçmişi düşünebilmeleri/düşleyebilmeleri adına önem taşımaktadır. Bu nedenle koruma çalışmalarının sadece bölgedeki geleneksel konutların mimari özelliklerini değil dokuyu da içerecek nitelikte geniş kapsamlı olması gerektiğinin altı çizilmelidir.

KAYNAKLAR

1. AKIN, N., "Türkiye'de Tarihi Çevre Koruma, Örnekler ve Sorunlar", Mimarlık Dergisi, Sayı. 288, s. 40-43, 1988.
2. DARKOT, B., "Edirne Coğrafi Giriş", s.1-12, 1993. [EDİRNE-Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı, 349 (fotoğraflar hariç), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara].
3. KAZANCIGİL, R., "Edirne Mahalleleri Tarihçesi (1529-1990)", 1999, Edirne Valiliği Yayınları No:7, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları No: 4, İstanbul, 181, 1999.
4. MISIRLI, A., "Tarihsel Çevre ve Mimari Oluşum Üzerine Bir Alan Çalışması: Edirne Baba Timurtaş Mahallesi", Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2014.
5. Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Arşivi
6. Tüm fotoğraflar: Arif Mısırlı Arşivi 2012